

УДК 371.134:784.4

Олена Козіна

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті аналізується історико-культурний досвід щодо використання пісенно-обрядового фольклору в навчально-виховному процесі педвузів. Зроблено аналіз і акцентовано на значенні, можливостях, основних цінностях фольклору: історичному, світоглядному, виховному, моральному, естетичному, креативному. Обґрунтовано виховні можливості і цінності, що закладені в українському музичному фольклорі, які допоможуть здійснити завдання сучасної вищої освіти у вихованні людини, яка може творчо використовувати ціннісний потенціал музичного фольклору у виховній практиці.

Ключові слова: *пісенно-обрядовий фольклор, процес підготовки вчителя музики, цінності українського музичного фольклору.*

Серед загальнонаціональних культурних цінностей, таких як мова, живопис, прикладне мистецтво, архітектура та інші, особливе місце належить українському фольклору. Кожна сторона української землі пишається своїм щедрим вкладом у скарбницю народної пісенності. Народна пісня є одним із найбільш популярних жанрів музичного мистецтва. В українській пісні відтворюється світогляд народу, його морально-етичні та естетичні цінності, педагогічний геній, багатовіковий досвід виховання у дусі високої духовності та моралі. Тому українська народна пісня стає основою музичного матеріалу на уроках музики в загальноосвітніх школах і, відповідно, при формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики. Важливою ланкою виховання творчої особистості вчителя є його залучення до культури свого народу.

Цінності музичного фольклору співпадають із виховними завданнями сучасного суспільства, із процесами підготовки творчої особистості майбутнього вчителя. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) передбачає: «...створення умов для професійної свободи, творчого пошуку, ініціативи педагогів, прискорення суспільної апробації, відбору і селекції педагогічних новацій» [1, с. 44].

Музично-пісенна культура споконвіку була невід'ємною частиною життя українців. Свідченням того є розмаїття жанрів та тематика народної музичної творчості: думи, пісні-хроніки та балади, пісні про кохання і родинне життя, колискові, жартівливі, пісні-таночки й приспівки до них, коломийки, козацькі, рекрутські, чумацькі, пісні про панщину, пісні неволі й боротьби тощо. Народна музично-пісенна творчість своєю структурою, діапазоном мелодій, ритмів, складом може дати характеристику регіону, де

було складено пісню.

Український фольклорист, композитор Ф. Колесса вважав що з усіх галузей народної творчості найбільш характерною для духу українського народу є його народна музика. «Український народ, обдарований вже від природи тонким музичним почуттям і незвичайною співлюбністю, виливає у музиці свою сердечну, з глибин душі пливучу сповідь» [4, с. 248].

В сучасній педагогічній науці проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів музики, зважаючи на невичерпність віками сформованого музичного потенціалу українців, стає однією з ключових і викликає потребу нового, поглибленого підходу до музичного виховання і навчання майбутніх вчителів-музикантів.

Система використання пісенно-обрядового фольклору в навчально-виховному процесі розроблялася давно, вона привертала увагу відомих педагогів минулого О. Духновича, М. Леонтовича, М. Лисенка, М. Вербицького, М. Максимовича, Д. Січинського, П. Сокальського, С. Русової, К. Стеценка, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. і залишається актуальною на сучасному етапі, потребуючи подальшого теоретичного та експериментального дослідження.

Питання про роль української народної пісні в духовному житті народу знайшли відображення у наукових працях сучасних дослідників і визначіні як джерело пам'яті народу, духовний його набуток, дієвий засіб формування національної самосвідомості суспільства (А. Авдієвський, О. Дей, С. Мишанич, Г. Нудьга, М. Стельмахович, М. Дмитренко, А. Іваніцький, О. Правдюк ін.), та, зокрема, у школярів і студентів (С. Горбенко, Ю. Мандрик, О. Отич, І. Таран, В. Юцевич та ін.). Їхні праці підтверджують необхідність використання українського фольклору з навчально-виховною метою у дошкіллі, в усіх ланках школи, у навчанні та вихованні молоді. Використання народної музичної творчості у навчально-виховному процесі у вищих навчальних закладах досліджували С. Домбровський, Г. Іванюк, С. Крамська, В. Костів, О. Неживий, О. Отич, О. Ростовський, Р. Скульський, Г. Сутрина, Н. Чернуха, які пропонують різні підходи щодо удосконалення підготовки майбутніх фахівців.

Незважаючи на значну кількість теоретичних досліджень, які було проведено в галузі музичної освіти, проблема пізнання українського фольклору, що виступає однією з характеристик формування педагога-музиканта в процесі фахової підготовки студентів педагогічних закладів освіти, є актуальною.

Метою даної статті є розкриття педагогічного процесу з формування музиканта-професіонала на основні усвідомлення цінностей українського музичного фольклору та їх вплив на виховання творчої особистості майбутнього фахівця музичного мистецтва.

Використання композиторами та вокальними педагогами народної пісні у справі музично-естетичного виховання молоді – важливе досягнення музично-педагогічної думки в Україні кінця XIX – початку XX ст. Саме в цей період українськими митцями та вченими народна

пісенність розглядається як основа культури всебічно розвиненої особистості, як джерело духовної культури народу.

Народна пісня як засіб естетичного виховання, починаючи зі шкільного етапу, широко репрезентується у спадщині видатних педагогів та діячів освіти. Під народно-пісенною культурою ми розуміємо складне та поліфункціональне явище, в якому через пісню та її соціальне функціонування зберігаються та збагачуються духовні цінності народу, які передаються від покоління до покоління.

М. Лисенко закладає основи естетичного виховання молоді. В основу своїх посібників для школи композитор поклав кращі зразки української пісні. Естетичні аспекти притаманні й педагогічній спадщині Ф. Колесси. Палкий шанувальник і натхненний поет рідної пісні М. Леонтович послідовно дотримувався визначальної її ролі у справі музично-естетичного виховання молоді як найправдивішого за своєю естетичною сутністю життєвого явища. Він вважав, що завдяки виконанню народних пісень, в учнів виховуються естетичні почуття, художній смак, зміцнюється музична слухова пам'ять.

К. Стеценко, закладаючи методичні основи музичного виховання в Україні, наголошував, що спів має велике виховне значення у справі розвитку духовної природи дитини.

Вивчаючи зразки українського пісенного фольклору студент поступово осмислює жанр, характер, зміст, форму, ідейне навантаження музичного твору, історичні аспекти його виникнення, розвитку, становлення, осучаснення.

Слід підкреслити, що у визначенні поняття «пісенно-обрядовий фольклор» відомий вчений, фольклорист, мистецтвознавець А. Іваніцький відзначав, що «фольклор, якщо брати широко, складається не тільки із видів народного мистецтва..., а й увібрав естетичний, моральний, правовий, світоглядний досвід сотень поколінь» [3, с. 7].

Отже, звернення до фольклору дає змогу формувати світоглядну позицію майбутнього вчителя, його національну свідомість, формує переконання в тому, що фольклор – частка історії народу, історії його культури. Виховна цінність народної музичної творчості виявляється в її покликанні формувати емоції, почуття, поведінку людей, риси характеру, ідеали. Моральна цінність народної музичної творчості полягає в тому, що ідеї духовності, моральні норми, завдяки образним музичним творам, дають змогу усвідомлювати загальнолюдські норми поведінки, формують у молоді стереотипи поведінки, звички, що регламентують певні норми життя. Однією з цінностей фольклору є естетична. Художньо-естетичне пізнання музичного фольклору активізує розвиток творчого потенціалу, розуміння прекрасного, сприяє вихованню високодуховної особистості. З використанням українського фольклору у вихованні особистості відбувається активне включення до реальної людської діяльності і спілкування. Поєднання у фольклорі творчої та репродуктивної діяльності сприяє формуванню творчої особистості. Таким чином, креативна цінність прони-

зує усі жанри українського музичного фольклору і прослідковується у всіх видах художньо-творчої діяльності: сприйманні, відтворенні, виконанні.

Особлива відповідальність за виховання молодого покоління покладається на вчителя музики, який засобами української музичної культури спроможний ефективно формувати національну самосвідомість учнів, впливаючи не тільки на інтелектуальну, а й на емоційну сферу особистості.

Використання пісенно-обрядового фольклору в процесі професійного формування вчителя музики піднімають актуальність питання розробки методик, що сприятимуть глибшому засвоєнню музично-педагогічних знань на основі комплексного вивчення національного матеріалу в процесі навчання, а також практичної підготовки щодо його використання, сприяють активізації пізнавальної діяльності майбутніх вчителів музики, розвитку їх музично-естетичних уявлень, підвищенню загального рівня музично-естетичної культури, формуванню відповідним чином їх моральних переконань.

Формування національної орієнтації в процесі фахової підготовки студентів відділення музичного мистецтва тісно пов'язане з подальшим розвитком системи музично-естетичного виховання школярів. Тому для забезпечення ефективної роботи випускників музично-педагогічного факультету гостро постає питання про використання матеріалу вітчизняного пісенно-обрядового фольклору не тільки в системі педагогічної підготовки, але й безпосередньо у школі.

Обґрунтувавши взаємозв'язок і взаємозалежність між опануванням студентами українською народнопісенною культурою та вихованням у них національної самосвідомості, слід дотримуватися системи цілеспрямованого і послідовного збагачення змісту музично-педагогічної освіти цінностями української народнопісенної культури, що сприятиме вихованню національної самосвідомості особистості майбутніх учителів музики. Основними її компонентами є :

– поглиблене вивчення і залучення до навчально-виховного процесу спецкурсу «Українська народна музична творчість», який сприяє системному викладанню українознавчого музичного матеріалу, глибокому засвоєнню студентами народнопісенної культури українського народу, усвідомленню пізнавальної, виховної, розвиваючої, культуротворчої функцій української народної пісні;

– збагачення змісту нормативних музично-педагогічних дисциплін цінностями української народнопісенної культури (історія української музики, хорознавство, хоровий клас, диригування, сольфеджіо, гармонія, аналіз музичних форм, постановка голосу, основний і додатковий музичний інструмент, методика музичного виховання та ін.);

– розширене використання студентами української народнопісенної культури у позанавчальний час: виконавській діяльності (солісти, ансамблі, хори), роботі художньо-творчих об'єднань, наукових гуртків, фольклорній практиці, самовираженні в музичній творчості, науково-педагогічних дослідженнях, творчих конкурсах на краще виконання

української народної пісні, мультимедійних презентаціях творів, інсценізаціях тощо;

– оволодіння студентами методикою музичного виховання школярів на національних засадах, зокрема за програмою поглибленого вивчення учнями початкових класів творів української народнопісенної музики;

– залучення студентів до впровадження цінностей української народнопісенної культури в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи при виконанні завдань педагогічної практики та проведенні музично-виховної роботи з учнями.

Система цілеспрямованого і послідовного збагачення змісту музично-педагогічної освіти цінностями української народнопісенної культури забезпечить позитивну динаміку зростання основних показників національної самосвідомості майбутніх учителів музики, зокрема почуття національної спільноти й ідентичності.

Отже, проблема формування професіоналізму майбутнього музиканта-педагога в умовах педагогічного процесу засобами використання музичного фольклору залишається актуальною для викладачів і науковців. Впровадження цінностей народнопісенної культури до змісту музично-педагогічної освіти сприяє підвищенню рівня професійної підготовки майбутніх учителів музики, зокрема розвитку їхньої активності щодо опанування українською народнопісенною культурою, творчого використання набутих знань, умінь і навичок у соціокультурній та педагогічній діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку нових методів та форм впровадження української народнопісенної культури в навчально-виховний процес музично-педагогічних закладів з метою формування професійної компетентності майбутніх учителів музики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
2. Дей О. Народно-пісенні жанри / О. І. Дей. – К. : Музична Україна, 1977. – 107 с.
3. Іваніцький А. Український музичний фольклор / А. Іваніцький. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 320 с.
4. Колесса Ф. Музикознавчі праці / Ф. Колесса ; підг. до друку, вступ С. Й. Грици. – К. : Наукова думка, 1970. – 592 с.
5. Крамська С. Г. Вітчизняна народнопісенна спадщина як фактор формування національно-музичної культури майбутнього вчителя музики / С. Г. Крамська // Актуальні проблеми теорії музики та музичного виховання : збірник наукових праць. – К. : КДУКіМ, 1998. – С. 47–50.
6. Осипець Р. Українська народна пісня – основа музичного виховання / Р. Осипець // Мистецтво та освіта. – 2000. – № 3. – С. 6–9.
7. Швидків Г. Р. Українські народні пісні та романси в курсі постановки голосу / Г. Р. Швидків. – Рівне, 2006. – 130 с.